

Per T Ohlsson konstaterar att Carlssons fråga måste lämnas öppen valåret 2014. Men "svensk politik kommer att behöva kommissarie Kempe igen".

"Måtte han vara i tjänst". Så slutar Per T Ohlsson sin bok.

En tjock bok, en kraftfullt skriven svensk politisk historia, men också med en legitim, normativ sorteringsfaktor; vårt behov av kompromisser. Den gör boken fylld av spänning – när ska författaren visa på en Kempe? Ofta fungerar "kommissarie Kempe" som en tolkning, men jag måste säga inte alltid. Och författaren underbetonar de institutionella ramar, som svenska politiker och partier tvingat sig själva till under årtionden, ja två århundraden.

När vi ser på vår historia före 1809 års gastkramning och andra samhällens inre katastrofer, som idag Ukraina, vill vi något annat.

Björn von Sydow är docent i statsvetenskap, riksdagsledamot för S och har tidigare varit riksdagens talman och statsråd.

Nycander, Svante, 2009. *Liberalismens idéhistoria. Frihet och modernitet*. Stockholm: SNS förlag. (Anmälan publicerad i 2013/4).

Replik till Mikael Rundqvist

Hur definieras bäst ordet liberal i en idéhistorisk framställning? En författare behöver en rimlig avgränsning av ämnet och måste undvika fallgropen att utdefiniera en tanke-tradition han råkar ogilla. I sin recension av min bok *Liberalismens idéhistoria – frihet och modernitet* (2009) är Mikael Rundqvist kritisk mot mitt "explicita duckande inför att definiera det liberala", och han anser att min bok skulle ha vunnit på mer utförliga och tydliga metodresonemang (*Statsvetenskaplig tidskrift*, nr. 4, 2013, s. 474-479).

I bokens förord skrev jag att jag inte ville

hävda någon viss uppfattning om vad som är sann eller genuin liberalism. Med liberaler avsåg jag personer som allmänt betraktas som sådana eller som påtagligt verkat inom den liberala sfären. I internationell litteratur råder ett ganska brett samförstånd om vilka idéer och personer som hör till liberalismen.

När jag läste Rundqvists recension hade min bok kommit ut i en andra, reviderad, upplaga, där förordet är nyskrivet. Där hävdar jag att det i liberalismen finns fyra grundprinciper: sekularism, universalism, konstitutionalism och marknadsekonomi. (s. 11, även s. 391-392.) Efter funderingar under lång tid har jag alltså kommit fram till en form av definition och har därmed gått Rundqvist till mötes. De fyra principerna är var för sig välkända och lätta att förstå. Sekularism betyder att endast inomvärldsliga argument är giltiga i samhällsfrågor och att religionen bör skiljas från politiken. Universalism hävdar mänskliga rättigheter för alla och riktar udden mot en kollektivism, till exempel nationalism, som kräver att få bestämma hur den enskilde bör handla, tänka och känna. Konstitutionalism betyder att den politiska makten är övervakad och kontrollerad av medborgare och domstolar. De fyra principerna förutsätter tankefrihet, politisk frihet och personlig frihet.

Liberaler kan vara oense om allt möjligt annat. Liberalismen tar inte ställning mellan monarki och republik, mellan välfärdsstat och laissez-faire eller mellan "arbetets frihet" och fackliga fri- och rättigheter. Liberaler har olika moralfilosofi och livsåskådning. I många politiska situationer är ändå de fyra principerna starka föreningsband. Detta synsätt underlättar forskning om liberalismens historia. Om liberala tänkare, statsmän och folkrörelser kan man säga mycket som inte låter sig sägas om liberalismen.

I förordet till första upplagan beskrev jag min bok som traditionellt idéhistorisk. Det innebär att framställningen är i stora drag kronologisk, inte tematisk. Den förståelse som åsyftas är mer historisk och sociologisk än idéanalytisk. Tidiga liberala tänkare

ville övervinna sådant som de upplevde som påtagligt ont: kyrkligt tankemonopol, religionskrig, kungligt tyranni, feudala privilegier utan social funktion och misshushållning. Mot slutet av 1700-talet hade de fyra principerna blivit brett erkända som förutsättningar för ett fritt samhällsskick, vilket speglas i Amerikas självständighetsförklaring och konstitution och i franska revolutionens rättighetsförklaring.

I nästa skede anmälde sig frågan vad som krävs för att ett liberalt politiskt system ska fungera i praktiken. Franska revolutionen spårade ur och blev snabbt ett misslyckande för de liberala principerna, medan den amerikanska blev en stor framgång. Liberala tänkare och politiker tvingades analysera vilka drag i befintliga samhällen som avgör om en eftersträvd liberal ordning kan fungera och bli stabil. Detta blev huvudfrågan efter franska revolutionen, den sysselsatte tänkare som James Madison, Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville, Wilhelm von Humboldt och John Stuart Mill. Utifrån den förgrenades liberalismen åt olika håll; de mer konservativa tog intryck av Edmund Burke, de radikala av Thomas Paine. Debatten har gällt frihetens villkor i små respektive stora stater, parlamentarism eller maktindelning, medlen för arbetarklassens integration i ett borgerligt samhälle med privat ägande och fri konkurrens med mera. Men liberaler ifrågasatte inte de fyra principerna.

Rundqvist citerade Sven-Eric Liedmans förklaring att "den politiska idéhistoriens centrum utgörs av ett begränsat antal texter". Han menar att min framställning med fördel kunde ha haft "ett klarare idéhistoriskt fokus – i Liedmans mening". Det ställer stora krav på urvalet av texter. Liedmans stora verk *I skuggan av framtiden: Modernitetens idéhistoria* (1997, 598 s.) är inte precis ett mönster av koncentration. Han grundar sina slutsatser på långt fler texter än jag har gjort. Ändå saknas i hans bok de amerikanska grundlagsfäderna (Madison, Adams, Hamilton, Franklin, Jefferson m fl.) medan det flödar av referenser till Hegel, Marx, Engels och Lenin.

Rundqvist efterlyste ett tydligt besked om mitt val av metod och hänvisar till en pågående vetenskaplig diskussion om idéanalys och idékritik. Kan ett metodval i sådana termer gälla generellt för ett idéhistoriskt översiktsverk? Idéanalys är en väsentlig del av uppgiften, men än mer central är analysen av idéernas verklighetsbakgrund, deras karaktär av politisk problemlösning och deras historiska kontinuitet. Vetenskaplig idékritik är motiverad bara när idéerna rör frågor om sant och falskt. För den bok jag ville skriva såg jag inget alternativ till den traditionellt idéhistoriska metoden. Jag har lutat mig mot etablerad internationell forskning, ofta återgett framstående experters bedömningar och skrivit i känslan av att all förståelse är historisk.

Rundqvist undrar vilken målgrupp jag har haft. Självfallet hoppades jag att statsvetare och idéhistoriker inom högskolan skulle finna boken användbar, men jag har sett få tecken på att så har skett. Statsvetenskapen har förskjutit fokus från politisk idéhistoria till politisk teori. Det hänger samman med något som Olof Petersson beskriver i sin bok *Statsvetaren: Jörgen Westerståhl och demokratins århundrade* (2011): "Inomakademisk meritering väger numera tyngre än samhällsrelevans. [...] Specialisering gynnas framför överblick."

Under min studietid på 1950-talet talade ingen om politisk teori. De kursböcker som fortfarande lever i mitt minne är idéhistoriska, och den internationella litteratur jag haft mest utbyte av under mitt skrivande rymmer litet av abstrakt teori men desto mer av insikt om samspelet mellan levande verklighet, idéer och politik.

Svante Nycander

Slutreplik

Svante Nycander gör i sin replik på min anmälan (*Statsvetenskaplig tidskrift*, nr. 4, 2013, s. 474-479) ett antal intressanta och viktiga klarlägganden och preciseringar. I repliken

hänvisar han också till sin nyligen utkomna andra upplaga av *Liberalismens idéhistoria* och vissa centrala revideringar i bokens förord. Denna slutreplik är fokuserad på samma teman som min föregående anmälan, det vill säga på frågan om bokens målgrupp, på definitionen av det liberala och på metodfrågan, men nu då i ljuset också av Svante Nycanders replik.

När det gäller frågan om bokens målgrupp så säger Nycander nu i sin replik att han hoppas att *Liberalismens idéhistoria* ska komma till användning vid högskolor och universitet, men att han hittills har sett få tecken på det. Jag tog från början upp målgruppsfrågan bland annat utifrån en mera allmän tanke att det är, om inte omöjligt, så åtminstone väldigt svårt att författa en bok i våra ämnen som riktar sig till alla tänkbara målgrupper. Därtill har också jag liksom Nycander tänkt tanken om *Liberalismens idéhistoria* på någon lämplig kurs i statsvetenskap. Det är faktiskt främst just mot denna nu mera tydligt angivna bakgrund vad gäller målgrupp som jag i min anmälan av boken nämner några tänkbara förslag på olika metodologiska redskap och grunder för ordnande kategoriseringar. Nu har Svante Nycander själv i sin replik preciserat sig något närmare på denna punkt, varför det kan finnas skäl att, här förstås i all korthet, pröva hans bidrag i denna kontext.

Sekularism, universalism, konstitutionalism och marknadsekonomi är de fyra grundprinciper som Nycander numera framhåller som definition på liberalismen – om detta talar han närmare i förordet till bokens andra upplaga liksom i sin replik här ovan. Därmed menar Nycander att han gått mig till mötes vad gäller kritiken om att han tidigare uttryckligen inte velat redovisa några sådana definitioner. Denna fråga handlar som jag ser saken om varför definitioner som dessa behövs, vilket inte främst är en fråga om att hitta en allmängiltig definition på den bästa, sanna eller genuina liberalismen (något som ju också Nycander vill undvika att fastna i). Självt betraktar jag definitioner av det slag vi

här talar om främst som redskap, vilka kan hjälpa oss att sortera i, klassificera, analysera, jämföra, tolka och förstå mångfalden av idétraditioner, idébestånd och idégivare. Om de är bra eller inte avgörs av om de hjälper till med just detta.

För att helt kort illustrera det nyss sagda och dessutom testa Nycanders definitioner med exempel utifrån boken *Liberalismens idéhistoria*: I kapitel 14 om socialliberalismens filosofi talar Svante Nycander bland andra om Thomas Hill Green och dennes idéer. Hur kan de fyra grundprinciper som Nycander nu urskiljer hjälpa oss att förstå framställningen där? För det första skulle jag gärna vilja se en någorlunda samlad och tydlig genomgång av hur socialliberalismen som idétradition inom liberalismen ter sig mot bakgrund av de fyra grundprinciperna. Var står socialliberalismen i fråga om sekularism, universalism, konstitutionalism och marknadsekonomi? Finns det varianter av denna idétradition och hur urskiljer vi dem? För det andra skulle jag vilja se hur idéerna hos Thomas Hill Green kan förstås i ljuset av detta. I vilka avseenden bör Green betraktas som socialliberal och, eventuellt, i vilka avseenden bör han det inte? Innebär till exempel Greens hållning att kristen tro är förenlig med modern vetenskap ett brott mot grundprincipen om sekularism? Och kan Green i så fall trots detta klassas som (social)liberal? Alternativt, behöver de fyra grundprinciperna ses över och eventuellt modifieras? Nycander låter såvitt jag kan se inte de fyra grundprinciperna arbeta på detta sätt.

Men antyder jag inte här en steril eller fyrkantig idéhistorieskrivning? Måhända, men, menar jag, inte alls med nödvändighet. Det är fullt möjligt att arbeta i denna mera ordnande riktning, även med ett fortsatt fokus på en spänstig och stilistiskt tilltalande framställning – något som ju Nycander också värnar om och själv är ett uttryck för.

En annan tänkbar, och av Nycander därtill direkt formulerad, invändning mot mitt resonemang – i stycket ovanför det föregående – är

det stöd i tidigare forskning som han hänvisar till; det vill säga utsagan att det i internationell litteratur råder ett ganska brett samförstånd om vilka idéer och personer som hör till liberalismen. Kanske är det så, men dels stämmer detta nog bara till en viss grad, eller på vissa punkter; som framgår av min tidigare anmälan så klassar Nycander till exempel själv inte Thomas Hobbes som en (tidig) liberal tänkare – detta i strid med betydande delar av tidigare forskning och flera läroböcker på området. Dels kan jag inte riktigt se att Nycander genomgående refererar till den internationella litteraturen på ett sådant sätt. Till exempel förfaller inte den förekommande notanvändningen och källorna i avsnitten om Thomas Hill Green i kapitel 14 vara ägnade främst åt att belägga dennes socialliberala hållning i allmänhet eller graden av förekomst av de fyra grundprinciperna i Greens tänkande i synnerhet.

Så en kort kommentar till Nycanders replik på mitt inlägg om värdet av ett klart idéhistoriskt fokus, framfört med stöd av Sven-Eric Liedmans utsaga att den politiska idéhistoriens centrum utgörs av ett begränsat antal texter. Oavsett om Liedman själv lever upp till sin devis eller inte så menar jag att faktum kvarstår; mångfalden av tänkare, idéer och texter är så stor att kriterierna för det urval en (idé)forskare gör i ett och samma sammanhang är avgörande och bör därför tydliggöras. Redan hos en och samma skärskådad tänkare kan variationen vara så stor att slutsatserna och tolkningarna blir vitt skilda beroende på texturvalet.

Avslutningsvis vill jag framhålla att jag åtminstone tror mig förstå Svante Nycanders bevekelsegrunder för att avfatta, betrakta och karakterisera *Liberalismens idéhistoria* som ett (mera friare och bredare formulerat) idéhistoriskt översiktsverk; även om en stark betoning på den visserligen nog så viktiga insikten att all förståelse är historisk innebär att andra betydelsefulla aspekter tonas ned eller väljs bort. Därtill stämmer jag gärna in i Nycanders betonande av att fokusera på

samspelet mellan verklighet, idé och politik – något som jag också försöker visa i anmälan. Men jag ser ingen motsättning mellan att vid dagens högskolor och universitet ägna sig också åt detta samspel och samtidigt fokusera på politisk teori. Inte heller kan jag se att politisk teori som deldisciplin med nödvändighet leder till mer av inomakademisk meritering och specialisering än överblick.

Mikael Rundqvist